

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN KALKINMA SORUNU VE KENDİ KAYNAKLARINA DAHA ÇOK DAYANMA İLKESİ

Yazan : **Dr. O. FADAKA** (*)

Çeviren : **Cevat GERNİ** (**)

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda hemen hemen tüm Üçüncü Dünya ülkeleri Birleşik Devletler, Japonya ya da Batı Avrupa'daki ülkelerin doğrudan yönetimi altında idiler. Bugün sadece bunlardan bir kaçı bu tarz bir yönetim altındadırlar.

Fakat bu ülkeler için bağımsızlık, sadece kendi hükümetlerine ve kaynaklarının yönetimine sahip olmak değil, bununla beraber ülkelerinde yaşayan insanların refahı için sorumluluk anlamına da gelmektedir. Bu ülkelerin pek çoğu fakirdiler. Fakirlikleri eksik istihdam, işsizlik, gıdasızlık, hastalık ve kötü yerleşim ile karakterize edildi. Bu problemlerle nasıl ilgilenilecekti? Kalkınma ve refah nasıl temin edilebilirdi? Cevap, bir kaç istisna dışında, yine onların eskiden sömürgesi oldukları yerlerden geldi: Fakirliklerine fakirlikleri sebep oluyordu (şimdiki ünlü «fakirlik kısır döngüsü» teorisi), ve böylece bu döngüyü kırmanın tek çözümü kentsel sanayileşme yolunu kabul etmekte.

Kalkınmanın Başlangıç İlkeleri :

Bu yaklaşımın varsayımlarını kısaca aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

Sanayileşmek için topyekûn bir gayret sarfedilmelidir; sanayileşme kalkınmanın ön-şartı'dır.

Kalkınma kentsel bölgelere dayandırılmalıdır.

(*) Jlmok. O. Fadaka, «Development from Withen», **Dialogue quarterly**, USA, Vol. 11, 1978, No. 2, pp. 58-66

(**) İşletme Fakültesi Üretim Yönetimi Bölümü Asistanı.

- Ziraat sanayileştirilmeli veya sermaye-yoğun çiftlik metodlarıyla makinalaştırılmalıdır.
- Ekonomik büyüme — yani, Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) — ilerlemeyi ölçmede bir kıstas olmalıdır. Ekonomik kalkınma, ekonomik büyümeden doğan kazançların daha çoğunu daha düşük gelir dilimlerine doğru kaydırarak başarılabilir.
- Özel yabancı yatırımlar artırılmalıdır. (Sanayileşmiş ülkelerden teknoloji transferi gibi)
- Sanayileşmiş ülkelere alınan yardım tedricen atılmalıdır.
- Aynı şekilde ihracat ta artırılmalıdır.
- Nüfus büyümesi durdurulmalıdır.
- Ekonomik kalkınma siyasi birliği gerektirdiğinden bu teşebbüsler merkezileşmiş, bürokratik, otoriter toplumları oluşturmak için her ne pahasına olursa olsun söz konusu ülkelerdeki çeşitli tüm etnik grupları birleştirmek ve kaynaştırmak için yapılmalıdır.

Birinci Birleşmiş Milletler Kalkınma On-Yılı (1961-1970) boyunca Üçüncü Dünya ülkelerinin bir çoğu bu reçeteleri bir dine bağlanırcasına takip ettiler. Fakat ne oldu? Bugün İkinci B. M. Onyılı (1971 - 1980) içinde yarı yoldan fazlasını katetmiş bulunuyoruz ve gerçeklerin değerlendirilmesi, çok küçük bir kalkınmanın yer aldığını göstermektedir. Üçüncü Dünya ülkelerinin bir çoğu sadece fakir kalmaya devam etmediler, aynı zamanda şartlarının daha kötüleştiğini farkettiler. Ülkelerin bazılarındaki fakirlik öyle bir seviyeye varmıştır ki, bu yalnız «hayatın kalitesi»ni değil fakat hayatın kendisini de tehdit etmektedir.

Ve daha kötüsü, Üçüncü Dünya ülkelerinin kendilerinin de bir çoğunda zengin ve fakir arasındaki açıklık hızla genişlemektedir. Böylece ekonomik kalkınmaya kentsel sanayileşme yaklaşımı zengini daha zengin fakiri daha fakir yapmaktadır. Genellikle başarılı olmuş olan kalkınma ise çarpıtılmış bir cinsten oldu ve «fakirlik kısır döngüsü»nün daha da genişlemesini sağladı.

Sanayileşmenin Sınırları :

Üçüncü Dünya ülkelerindeki sosyal ve ekonomik şartlar çok istikrarsız olduğundan bunları oldukça gelişmiş sanayi sistemine adap-

te etmek güçtür. Gelişmekte olan ülkeler sanayileşmeyi arzu etmelerine rağmen teknik Know-How'dan mahrumdurlar. Bu durumda, «herne pahasına olursa olsun» sanayileşmek için sarfedilen topyekûn gayretten bu safhada vazgeçilmelidir. Sanayileşme daha ziyade halkın mizacına, davranışlarına ve kültürel geçmişine göre sürdürülmeli ve kendilerine has olmalıdır.

Üçüncü Dünya ülkelerinin bir çoğundaki fakirliğin sebebi kırsal yapılarındaki bozukluktur. Bu ülkelerin yüzde 87 ilâ 90 arasındaki nüfusu kırsal bölgelerde, kırlarda yaşar. Bu demektir ki yakın gelecekte onların büyük nüfus kitlesi geçimlerini temin eden çiftçiler olacaktır. Bu sebepten kalkınmanın temelli kentler değil, ziraat bölgeleri olmalıdır.

Doğrusu bu, çok sınırlı sayıda büyük çaplı sermaye-yoğun modern endüstri merkezleri ile beraber,, toprakta çalışmadıkları zaman kendi yiyeceğini üreten,, küçük atölyeler ve fabrikalar işleten yüksek yoğunlukta bir nüfus modeli demektir. Netice itibarıyla kalkınma, plânlı ve sistemli bir şekilde kırsal kesime götürülmelidir.

Geleneksel şekliyle kalkınmanın (dev çelik fabrikaları, büyük barajlar v.s. inşa ederek) bir «yarış» olarak ele alınması bir problem teşkil etmektedir. Bir çok sanayileşmiş ülke bu büyük projelerin sonucu olarak bugün hemen hemen bir yıkılma ile karşı karşıyadırlar. Bu ülkeler büyük ruhsal hastalık olayları, intihar ve suç (bilhassa büyük kasaba ve şehirlerde), halkın birbirinden uzaklaşması, toplumların psikolojik ve sosyal yıkımları, uyuşturucu ilâç alışkanlığı, ve bu dev projelerin sebep olduğu çevre tahribatından doğan bir ümitsizlik duygusuna yol açan ciddi bir çözüme ile karşı karşıyadırlar.

Menfaatlerin Çatışması :

Bunlardan başka, elde etmek için gayret sarfetmeleri gereken endüstri makinesi başlıca yabancı şirketlerin ellerinde olduğu müddetince, Üçüncü Dünya ülkelerinin fakirliklerini halledecek kalkınma modelini başlatmaları zordur. Bu şirketlerin salt ekonomik mülâhazalarını iç ihtiyaçlara yöneltmeye ikna edilebilir olmaları ihtimal dışıdır. Yine, onların daha fazla istihdamı sağlamak için emek-yoğun, küçük çaplı teknolojileri ortaya koymaları da ihtimal dışıdır. Her şeyden önce bu şirketler uluslararası rekabetciler olarak gözük-mektedirler ve eğer mahalli şartlar buna müsaade etmezse daha verimli sahalara kolayca kaymaktadırlar.

Gelişmiş ülkelerin bir çoğunun hedefleri ile gelişmekte olanlarınki arasında esaslı bir fark vardır. Gelişmekte olan ülkeler dünya kaynaklarının adil dağılımını ve daha iyi ticaret ilişkilerini talep ederlerken, diğerleri ise kendi refahlarının devamını ve sürdürülmesinden emin olmak istiyorlar. İşte bu sürekli artmakta olan refahın peşinden koşmaktır ki, mevcut uluslararası eşitsizliğe ve dünya kaynaklarının üç çeyreğinin dünya nüfusunun sadece yüzde otuzu tarafından kullanımına yol açtı. Gelişmiş ülkeler üretim ve tüketim modellerini değiştirmeye arzulu olmadıklarından dolayı, muhtemelen gelişmekte olan ülkelerin daha adil ekonomik ilişkilere dair isteklerini karşılamayacaklardır. Bu durum bir engel teşkil etmektedir. Gelişmiş ülkelerin refahlarını artırmak inadı uluslararası ekonomik ilişkilerdeki mevcut hastalıkları sadece şiddetlendirebilir.

Yeni Bir Anlayışa Doğru :

Yeni bir uluslararası ekonomik düzen «esaslı yeni bir anlayış» gerekli kılmaktadır. Bu hususta İsveçli ekonomist G. Adler Karlson'un görüşü dikkate alınmaya değerdir. Karlson, toplumlar «ıstırapı minimize edecek bir şekilde» organize etme anlamına gelen «alt üst edilmiş bir faydacılık»ı savunmaktadır. Şöyle devam ediyor : «Mevcut maddi zenginlik standardını artırma, ıstırap hâlâ yaygın olduğu sürece her hangi bir değer taşımaz... Herkes zaruri şeylere sahip olmadıkça hiç kimse refahını artırmamalıdır.» Bu, «yer kürenin maddi kaynakları üzerinde daha az, fakat bizim moral kaynaklarımız üzerinden daha fazla isteklerde bulunmak» demektir.

Ekonomik büyümeyi kıstas olarak ele alan kalkınma tanımları tehlikeli biçimde aldatıcıdır. Malların ve hizmetlerin üretimini genişletme (artırma) kalkınma için gerekli bir şarttır, fakat onu garanti etmez. Kalkınma yükselen geçim, insan itibarı ve hürriyeti seviyelerine veya fakirliğin ve işsizliğin hafifletilmesine dayanarak ahlâk ilkelere uygun tarzda daha iyi biçimde tanımlanmaktadır.

Üçüncü Dünya ülkeleri bir çıkmaza girmişlerdir. Bir yandan kalkınmaları için teknolojiye modern olan her şeyi istemektedirler-ki bu tamamiyle makul bir husustur. Öte yandan, bunun yanında, sınırlı parasal kaynaklara ama sınırsız, büyük ölçüde vasıfsız ve atıl olan insan gücüne sahiptirler. Meselenin kritik noktası işte bu iki şey arasında dengenin nasıl kurulacağı ve bir bütün olarak kaynakların kendi ülkelerine en yararlı halde nasıl kullanılacağı hususudur. Bu ül-

kelerin pek çoğunda sanayiinin payı GSMH'nın bir çeyreğinden daha azına tekabül eder ve çalışanların beşte birinden daha azını istihdam etmektedir. Üçüncü Dünya ülkeleri başlıca kaynakları olan insan gücü ve topraktan en iyi şekilde istifade etmelidirler. Ağırılık paraya değil, fakat insan gücüne verilmelidir.

Sanayileşme yabancı bir vücut gibi bir ülkeye getirilip monte edilemez. Ülkenin kendi içinde gelişmesi ve halkın mizacına, davranışlarına ve kültürel geçmişine göre sürdürülmesi gerekir, ayrıca kendi istikametlerinde olmalıdır. Bu sanayileşme şeklini başarmak için ihtiyaç duyulan teknoloji tipi hazır bulunan kullanılabilir kaynakların çerçevesi içinde halkın kendisinden doğacaktır, ve bu, eğer ihtiyaç hasıl olursa, dış kaynaklar ile de büyütülecektir. Gerekli olan şey kalkınma, iktisadi büyüme ve teknolojinin sosyal ve beşerî ihtiyaçlara göre ikinci derecede ele alınmasıdır, ve bunun tersi olmamalıdır (bugün bir çok ülkedeki durumda olduğu gibi).

Kalkınma kompütür teknolojisi ve yerli gelenekler arasında bir birleşme şeklinde ele alınmalıdır. Kalkınmayı yerli kaynaklara dayanarak yenilikleri etkin biçimde uygulamak için artan kapasite şeklinde ele almak en makul olanıdır, ki bu günümüz son teknolojisinden ziyade «uygun olan» teknolojiyi ve bir teknolojinin etkin olarak kullanılıp kullanılmayacağını tesbit edici başlıca faktör olan beşerî örgütü ele almak demektir.

Üçüncü Dünya ülkeleri ile eski metropoliten ülkeler arasındaki ticarî ilişkiler aşağı yukarı sömürgecilik dönemindekisinin aynısıdır. Birinci guruptakiler yine mamül mallar mukabilinde hammaddeler arz etmeye devam etmektedirler. Bu malların fiyatları oldukça sunidir. Mahalli ihtiyaçları taminde şiddetle gerek duyulan ürünler, fakırlığı hafifletmekte çok küçük bir rol oynayan mamül malları satın almak için eski metropoliten ülkelere satılmaktadır. Bu ticaret modeli Üçüncü Dünya ülkelerinin menfaatlerine karşıdır, ve bu ülkelerin sahip olduğu tek alternatif kendileri arasındaki ticareti geliştirmek ve kendine-güven ilkesi üzerine de büyük ağırlık vermektir.

Kendine Güven Politikası :

Gelişmekte olan ülkelerin bir çoğu şimdiye kadar gerçekçi kalkınma isteğine pek aldırmadılar. Yani gerçek anlamda etkin olan

kalkınma süreci, ekonomileri sömürgeci ve dışarı yönelik olandan içerde daha hassas olana yeniden yönelterek ve böylece kaynakları iç maddi ve teknik temelin kalkınmasına çevirerek başlamalıdır. Eğer fakirlik ve adaletsizlik ana problemlerse bunların üstesinden gelmek için halk bir bütün olarak asıl araç olmalıdır. Gelişmekte olan ülkeler kendi sosyo-ekonomik çerçeveleri içinde benlik ve asalet duygularını keşfetmelidirler ve diğer ülkeleri taklit etmeye çalışmamalıdır. Az bir dış yardım ile kendi kendilerine kalkınmalarını başlatmak için potansiyel güçlerini keşfetmeleri gerekecektir. Bununla ortaya çıkarılmış ruh onların en değerli varlığı olur. Bu ruh onları sağlam bir şekilde kendine güven ve beşerî kalkınma yoluna koyar.

Gelişmekte olan ülkelerin bu dönüşümü, bir dizi ittifak direktiflerinden değil, ortak ve kendiliğinden olan bir iç heyecandan doğmalıdır. En büyük ihtiyaç zihni bağımsızlaşma süreci olarak gözükmektedir. Eğer gelişmekte olan ülkelerdeki siyasal değişimler kültürel ve ekonomik değişimleri de ihtiva etmezse bunların uzun dönemdeki değeri fazla olmayacaktır. Ancak, ekonomik ve kültürel değişimler sadece eğer halk kendi kendine zihni mücadelesini sonuna kadar bir bütün olarak sürdürürse mümkün olur. Başka şekilde mümkün olamaz. Bu ülkeler kendine güvenen toplumlari ile beraber kendi kaderlerini tayin etmeye çalışmalıdırlar. İşte bu kendine güven onların kıt parasal kaynakları yerine ikame edilebilecek olan en bol kaynakları olan insan unsuru kullanımını teşvik edecektir. Bir bakıma buna «emeği sermayeye dönüştürme» politikası da diyebiliriz.

Yabancı personel hizmetleri, şayet kalkınma sürecine tümüyle bir yardımcı oluyorsa, kabul görmelidir. Bazı plânların başarısı ve başarısızlığı hususunda yabancı uzmanların katılıp katılmamasının farkı olabilir. Fakat kendine-güven politikasında asil önemli olan şey gelişmekte olan ülkelerin kalkınma politikalarının amaç ve menfaatlerini iyi takdir edebilmeleri ve ondan sonra da kendi insanlarını yaptıkları işlerde yeterli derecede eğitmeleri lüzumudur. İşte sadece bu yolla onlar dış yardımdan bağımsız olacak ve tamame kendilerine yeterli hale geleceklerdir.

Yardım programları maalesef iki-yönlü'dür; yardım alan ülkeyi yardımı veren ülkeye öncekinden daha bağımlı kılmaktadır. Kendine-güven ekonomik kararlılığın bir ön şartıdır ve bunu başarabilmek için dış yardıma bağımlılık artırılmasından ziyade azaltılmalıdır. Eğer

yardımları tamamiyle gerekli ise, o takdirde yardım veren ülkenin değil yardım alan ülkenin gerçek ihtiyaçları ile ilgili olmalıdır.

Sosyal Adalet Gereği :

Üçüncü Dünya ülkelerinde kalkınmayla ilgili geleneksel yaklaşımın iyi işlemeyişinin sebebi gelişmekte olan ülkelerin kendi içlerinde bulunmaktadır. Bir çoklarındaki ekonomi-politik yapılar gayri adil ve yeni-sömürgeci niteliktedir. Sosyal, siyasal ve ekonomik güç imtiyazlı bir azınlığın ellerinde yoğunlaşmaktadır. Bu ülkelerin bir çoğunda zengin ve fakir arasındaki açıklık da hızla büyümektedir. Uluslararası seviyedeki adaletsizlik gelişmekte olan ülkelerin liderlerince ortaya konmalı ve buna karşı tavır alınması gerekirken, aynı zamanda, yine aynı liderler tarafından kendi ülkelerindeki eşitsizlikler ve adaletsizlikler de ortaya konmalı ve bunlara da karşı çıkılmalıdır.

Uluslararası seviyede neyin yer aldığına bakmaksızın, öncelikle kendi ülkelerinde radikal bünyevî değişiklikleri yerine getirmelidirler. İçerideki sosyal adalet yeni uluslararası düzenin ortaya çıkarılması için bir ön şarttır. Gelişmekte olan ülkeler, eğer insanları tümüyle uluslararası adaletten yararlanacaklarsa, önce kendi toplumlarını düzenlemelidirler. Aksi halde, uluslararası seviyede kazanılan pek çok imtiyazlar gelişmekte olan ülkelerin daha fazla kaynaklar elde etmesine yardımcı olmakla beraber ihracat sektörüne yararlı olmak eğilimi göstererek böylece ekonomik ve siyasal gücü tekelleştiren azınlığın kuvvetini arttıracaktır.

Gelişmekte olan ülkelerin liderleri bu tarz köklü kalkınmayı başarmak için gerekli olan yolları ve araçları tartışmaya hazır olmadıkça ihtimal ki uluslararası toplantı ve plânların hiç biri ülkelerindeki kötü durum açısından her hangi bir anlam ifade etmeyecektir. Eğer uluslararası faaliyetler kendine güvenli kalkınmayı desteklerse her şey daha iyi olur. Fakat böyle yapmazlarsa, iç bünyevî değişiklikler süreci gelişmekte olan ülkeler için öncelik teşkil etmelidir.

Yalnız bu düzenlemeler yapılırken eskiden beri taşınagelen sosyal değerler sisteminin zedelenmemesine dikkat edilmelidir. Bununla Üçüncü Dünya ülkelerinin sömürgecilik öncesi dönemlerinin bir Altın Çağ olduğunu ima etmek niyetinde değilim. Geçmiş hatırlandığında, bugün de bildiğimiz gibi, çeşitli toplumların kültürlerinin gelişme-

ye engel teşkil edebilmiş olan yönleri açık şekilde ortaya konabilir. Maamafih, toplumların sosyal hayat tarzına, ki kültürlerinin esas ve müspet yönüdür, ters surette etkilendiği yerde karşı çıkılmalıdır, ve hâlâ mevcut olduğu yerde ise devam ettirilmelidir.

Netice itibariyle, Üçüncü Dünya ülkeleri kendi milli benliklerini kurmaya ve muhafaza etmeye çalışmalıdırlar. Onların —Doğu veya Batı olsun— sanayileşmiş ülkelerin standartlarını kalkınmanın gerçekleri olarak kabul etmemeleri gerekir.